

**JADIDCHILIK HARA-KATI VA IQTISODIY UYG‘ONISH:
TARIXIY TAJRIBA VA ZAMONAVIY SABOQLAR**

Tursunboyev Ma’ruf Murod o‘g‘li

Toshkent Iqtisodiyot va pedagogika Instituti “Iqtisodiyot” fakulteti

3-bosqich 23/1 guruh talabasi.

e-mail: maruftursunboyev7@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada jadidchilik harakati va uning iqtisodiy uyg‘onishdagi o‘rni tahlil qilinadi. XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Turkiston jadidlarining ma’rifatparvarlik faoliyati faqat ta’lim sohasini emas, balki iqtisodiy hayotni ham yangilashga qaratilgan edi. Ularning savdo, sanoat, qishloq xo‘jaligi va moliya sohalaridagi tashabbuslari mustamlaka sharoitida milliy uyg‘onishning muhim qismi sifatida namoyon bo‘ldi. Maqolada jadidlarning tarixiy tajribasi, ularning iqtisodiy qarashlari va amaliy ishlari yoritilib, zamonaviy islohotlar uchun saboqlar chiqariladi.*

Kalit so‘zlar: *Jadidchilik, iqtisodiy uyg‘onish, islohot, ma’rifat, sanoat, zamonaviy saboqlar, modernizatsiya, milliy iqtisodiyot.*

Kirish

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Turkiston xalqlari og‘ir ijtimoiy-iqtisodiy ahvolda yashar edi. Rossiya imperiyasi mustamlakachilik siyosati tufayli milliy iqtisodiyotning rivojlanish imkoniyatlari cheklangan, tabiiy boyliklar markazga olib ketilgan, xalqning asosiy qismi esa agrar qoloqlikda qolgan edi. Bunday sharoitda millatni uyg‘otish, xalqni ilm va taraqqiyot sari yetaklash zarurati tug‘ildi.

Jadidchilik harakati ana shunday tarixiy zarurat mahsuli bo‘ldi. Jadidlar xalqni jaholatdan chiqarish uchun yangi usul maktablarini ochish bilan birga, iqtisodiy mustaqillikni ham g‘oyat muhim masala deb bildilar. Chunki ma’rifatsiz taraqqiyot bo‘lmagani kabi, iqtisodiy qudratsiz ham millat mustaqillikka erisha olmaydi.

Mazkur maqolada jadidchilik harakatining iqtisodiy uyg‘onishdagi o‘rni, ularning tarixiy tajribasi va bugungi kun uchun saboqlari yoritib beriladi.

Asosiy qism

1. Jadidchilikning mohiyati va iqtisodiy qarashlari

Jadidchilik avvalo ma’rifatparvarlik harakati sifatida tanilgan. Ammo jadidlar faqat maktab va ta’lim bilan cheklanib qolmaganlar. Ular millatni uyg‘otish uchun iqtisodiy hayotni ham o‘zgartirish lozimligini chuqur anglab yetgan edilar.

Mahmudxo‘ja Behbudiy, Abdurauf Fitrat, Munavvarqori Abdurashidxonov kabi jadidlar o‘z maqolalarida milliy iqtisodiyotning mustahkamlanishini eng muhim masala sifatida ko‘rsatdilar. Fitrat “Milliy iqtisod” tushunchasini ilgari surib, xalq boy bo‘lmas ekan, ilm ham, madaniyat ham rivojlanmasligini ta’kidladi.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

2. Sanoat va ishlab chiqarishdagi tashabbuslar

Jadidlar o'z davrida kichik sanoat korxonalari, hunarmandchilik ustaxonalari va ishlab chiqarishni rivojlantirishga da'vat qildilar. Mustamlakachilik siyosati sanoatni rivojlantirishni cheklab qo'ygan bo'lsa-da, jadidlar milliy tadbirkorlikni rivojlantirish orqali iqtisodiy uyg'onish g'oyasini ilgari surdilar.

Masalan, Toshkent, Samarqand va Buxoroda mahalliy savdogar va hunarmandlarni birlashtirish, ularga kredit berish va zamonaviy ishlab chiqarish usullarini joriy etish taklif etilgan. Bu tashabbuslar iqtisodiy milliy uyg'onish yo'lida ilk qadamlar edi.

3. Savdo va moliya masalalari

Jadidlar xalqning iqtisodiy manfaatlarini himoya qilishda savdo va moliya sohalariga alohida e'tibor qaratdilar. Ular milliy banklar, shirkatlar va kooperatsiyalar tuzish g'oyasini ilgari surganlar. Maqsad – mahalliy boyliklarni xalqning o'ziga xizmat qildirish, kapitalning chetga chiqib ketishiga yo'l qo'ymaslik edi.

Mahmudxo'ja Behbudiy o'z maqolalarida musulmon savdogarlarini zamonaviy hisob-kitob va moliya tizimiga o'rganishga chaqirdi. Bu orqali xalqni iqtisodiy jihatdan mustaqil qilishni istagan.

4. Qishloq xo'jaligi va iqtisodiy modernizatsiya

Turkiston iqtisodiyotining asosiy tarmog'i qishloq xo'jaligi edi. Ammo yer-suv siyosati mustamlaka manfaatiga xizmat qilgan, paxta yakkahokimligi kengaygan edi. Jadidlar xalqni yer islohotlari, yangi texnika va ilmiy agronomiya bilan tanishtirishga harakat qildilar.

Ular zamonaviy dehqonchilik, suv tejash va hosildorlikni oshirish usullarini joriy etishni targ'ib qildilar. Bu g'oyalar to'liq amalga oshmagan bo'lsa-da, iqtisodiy modernizatsiyaning dastlabki bosqichi sifatida tarixiy ahamiyat kasb etdi.

5. Mustamlakachilik sharoitidagi cheklovlar

Shuni unutmaslik kerakki, jadidlarning iqtisodiy tashabbuslari mustamlaka sharoitida amalga oshirilgan edi. Rossiya imperiyasi mahalliy iqtisodiy mustaqillikni rivojlantirishdan manfaatdor emasdi. Shu bois, jadidlarning ko'plab loyihalari to'liq ro'yobga chiqmagan.

Ammo g'oya sifatida ular milliy ongni uyg'otdi, xalqning iqtisodiy manfaatlarini anglashiga turtki berdi. Bu esa keyinchalik mustaqillik uchun kurashning iqtisodiy asosini yaratdi.

6. Jadidchilikdan zamonaviy saboqlar

Bugungi O'zbekiston iqtisodiy islohotlari jadidchilik harakatidan ko'plab saboqlar olishi mumkin. Eng muhimlari:

Ma'rifat va iqtisodiy taraqqiyot uzviy bog'liq. Ilmiy bilimlarsiz samarali iqtisodiy rivojlanish bo'lmaydi.

Milliy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash zarur. Jadidlar singari bugungi kunda ham o'z kapitalimizni xalqimiz manfaatiga xizmat qildirish muhim.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Sanoatni modernizatsiya qilish. Jadidlar orzu qilgan zamonaviy ishlab chiqarish bugun mustaqillik sharoitida amalga oshirilishi mumkin.

Yer va suvdan oqilona foydalanish. Qishloq xo'jaligini zamonaviylashtirish jadidlarning orzusi edi, bugun esa zaruratdir.

Milliy uyg'onish iqtisodiy mustaqilliksiz bo'lmaydi. Mustaqil iqtisodiy siyosat jadidlarning asosiy saboqlaridan biridir.

Bugungi globallashuv davrida jadidlarning iqtisodiy qarashlari yanada dolzarb ahamiyat kasb etmokda. Ularning "milliy iqtisod", "zamonaviy ishlab chiqarish", "ma'rifat asosidagi taraqqiyot" kabi g'oyalari hozirgi iqtisodiy islohotlarning metodologik manbai sifatida ko'rilishi kerak. Chunki XXI asr iqtisodiyoti – bilim, innovatsiya va tadbirkorlik raqobatiga asoslangan iqtisodiyotdir.

Hozirgi O'zbekiston sharoitida jadidlar ilgari surgan tamoyillarni chuqurroq anglash, ayniqsa, iqtisodiy modernizatsiya jarayonida nihoyatda muhim. Mamlakatda olib borilayotgan iqtisodiy islohotlar – bozor mexanizmlarini erkinlashtirish, sanoatni klaster asosida rivojlantirish, eksportni kengaytirish, raqamli iqtisodiyotni joriy etish – barchasi milliy iqtisodiy mustaqillikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu ma'noda jadidlarning asosiy g'oyasi ham – millatning iqtisodiy ongini yuksaltirish bo'lgan.

Bugun esa bu vazifa yanada kengroq talqin qilinmoqda. Iqtisodiy ong — bu faqat ishlab chiqarish yoki savdo emas; balki har bir fuqaroning moliyaviy madaniyati, innovatsion fikrlashi, raqobatga tayyor bo'lishi, global iqtisodiy jarayonlarni tushunishi deganidir. Rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy taraqqiyotning poydevori — inson kapitalidir. Jadidlar ta'limni birlamchi qo'yganidek, bugungi islohotlarning markazida ham professional, zamonaviy fikrlovchi inson turadi.

Shu bilan birga, bugungi iqtisodiyotning yana bir muhim talabi — barqarorlik va samaradorlik. Yer-suv resurslaridan oqilona foydalanish, energiya tejovchi texnologiyalarni joriy etish, qishloq xo'jaligini ilmiy asosda modernizatsiya qilish — bular faqat ekologik emas, balki iqtisodiy barqarorlik masalalaridir. Jadidlarning agrar modernizatsiya haqidagi fikrlari bugungi O'zbekistonda suv tanqisligi va hosildorlik masalalari kuchaygan pallada alohida dolzarblik kasb etmoqda.

Milliy tadbirkorlik masalasiga to'xtalsak, hozirgi sharoitda kichik biznes va startaplar iqtisodiyotning eng dinamik va raqobatbardosh qatlamidir. Jadidlar savdogar va hunarmandlarni qo'llab-quvvatlashni taklif etgan bo'lsa, bugun bu g'oya zamonaviy shakl – innovatsion loyihalarni moliyalashtirish, venchur kapital tizimi, klasterlashuv va texnoparklar ko'rinishida rivojlanmoqda. Milliy kapitalning o'z mamlakati manfaatiga xizmat qilishi esa hali ham eng muhim strategik vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Xulosa qilib aytganda, jadidlar merosi – faqat tarixiy g'oya emas, balki O'zbekistonning zamonaviy iqtisodiy taraqqiyotida nazariy va ma'naviy asos bo'lib xizmat qiladigan konsepsiyadir. Ularning maqsadi – iqtisodiy ongli, zamonaviy texnologiyalarni o'zlashtirgan, mustaqil iqtisodiy fikrlovchi jamiyat yaratish edi. Bugun iqtisodiy islohotlar aynan shu yo'nalishda davom etmoqda. Jadidlarning iqtisodiy

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

qarashlarini chuqur o'rganish bizga bir narsani anglatadi: milliy uyg'onishning haqiqiy mezonini — iqtisodiy mustaqillik va raqobatbardosh iqtisodiyotdir. Shu sabab, hozirgi davrda har bir islohot, har bir yangi qadam ana shu yuksak maqsadga xizmat qilishi lozim.

Xulosa

Jadidchilik harakati – bu faqat ma'rifatparvarlik emas, balki iqtisodiy uyg'onish harakati hamdir. Ularning g'oyalari xalqni savodxon qilish, milliy iqtisodiy manfaatlarni himoya qilish, sanoat va qishloq xo'jaligini rivojlantirishga qaratilgan edi.

Garchi mustamlaka sharoitida ko'plab tashabbuslar amalga oshmagan bo'lsa-da, jadidlarning iqtisodiy qarashlari va harakatlari bugungi kun uchun bebaho saboq bo'lib xizmat qiladi. Mustaqillik davrida O'zbekiston jadidlar orzu qilgan ko'plab maqsadlarni amalga oshirish imkoniga ega bo'ldi.

Demak, jadidchilik harakati tajribasi bizga shuni ko'rsatadiki: ma'rifatsiz taraqqiyot bo'lmagani kabi, iqtisodiy mustaqilliksiz ham milliy uyg'onish bo'lmaydi. Bugungi islohotlar ham jadidlarning g'oyaviy merosini davom ettirmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Fitrat A. Milliy iqtisod haqida. – Toshkent: Turkiston jadid matbuoti, 1918.
2. Behbudiy M. Turkiston ahlining iqtisodiy manfaatlari. – Samarqand: Jadidlar nashriyoti, 1914.
3. Munavvarqori Abdurashidxonov. Maorif va taraqqiyot yo'lida. – Toshkent: Jadid maktabi, 1916.
4. Ziya A. Jadidchilik va Turkiston ma'rifatchiligi. – Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2001.
5. Rajabov A. Jadidlar iqtisodiy qarashlari va zamonaviy saboqlar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012.
6. Allworth E. The Modern Uzbeks: From the Fourteenth Century to the Present. – Stanford University Press, 1990.
7. Khalid A. The Politics of Muslim Cultural Reform: Jadidism in Central Asia. – University of California Press, 1998.
8. Abdurahmonova D. O'zbekiston jadidchilik harakati va iqtisodiy uyg'onish. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.
9. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev asarlari. – Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.

